

ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті визначено сутність інновацій як фактора економічного зростання та необхідність впровадження новітніх технологій для забезпечення ефективного розвитку економіки.

В статье определена сущность инноваций как фактора экономического роста и необходимость внедрения новейших технологий для обеспечения эффективного развития экономики.

In the article essence of innovations is certain as a factor of economic increase and necessity of introduction of the newest technologies for providing of effective development of economy.

Ключові слова: інновації, інноваційний та технологічний процес, види інновацій, інтелектуальний потенціал, економічне зростання.

Сучасне суспільство – це суспільство інновацій, яке визначає правила інтелектуальної та управлінської мобільності. Прагнення України отримати серйозні важелі захисту національного інтересу у глобалізованому просторі нових економічних перспектив не залишає нам іншого вибору, крім інноваційного.

Розбудова інноваційної науково-технічної інфраструктури сучасного виробництва стане найважливішим кроком на шляху до вирішення стратегічних державних пріоритетів:

• створення передумов для інтеграції України в європейський соціально-економічний простір;

• забезпечення сталого економічного зростання;

• утвердження національної моделі розвитку.

Належний рівень інноваційного забезпечення – це не тільки проблеми економічної, технологічної, менеджеральної спрямованості. Це шлях до довгострокового зростання в умовах вичерпності ресурсів екстенсивно-індустріальної моделі національної економіки. Актуальним є формування визначення інновацій як економічної категорії, в яку б увійшли її загальні характеристики, що мають для неї спільні риси в усіх сферах використання, реалізації чи прояву.

Питання інновацій, інноваційного розвитку є предметом дослідження багатьох вчених. Так, наприклад, І.Шовкун, В.Рубан обґрунтовують окремі моделі вітчизняного інноваційного розвитку економіки; І.Мірошник, Ю.Морозов досліджують інновації як продукт, нововведення, удосконалення; А.Гальчинський, В.Геєць, В.Семиноженко – як засіб розвитку, конкурентну перевагу, визначальний елемент розвитку підприємств та національної економіки. В даному дослідженні при розгляді сутності інновацій за основу взято аналіз підходів провідних вчених у межах існуючих концепцій теорії інновацій: теорія циклічності розвитку (М.Кондратьєв), класичної теорії (Й.Шумпетер).

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність інновації як фактора

економічного зростання, який сприяє економічному зростанню країни та виходу її на міжнародний рівень. Економічне зростання не може відбуватися лише за рахунок збільшення обсягів виробництва, адже у такому випадку ефект "доданої вартості" досить швидко нівелюється, незважаючи на зростання кількості вироблених товарів і поданих послуг. Якщо ж економічний розвиток не підкріплювати постійними інноваціями, що задовольняють потреби споживачів, то величина доданої вартості може стати від'ємною. Аналізуючи новітні тенденції, можна дійти висновку, що у майбутньому суттєві конкурентні переваги отримують країни, які створюватимуть більше додаткової інноваційної вартості.

Уперше термін "інновація" був введений австрійським економістом Й.Шумпетером у працях "Теорія економічного розвитку" (1912 р.) і "Капіталізм, соціалізм і демократія" (1942 р.). Й.Шумпетер зазначає, що інновація є головним джерелом прибутку, адже без розвитку немає прибутку, а без прибутку немає розвитку. Отже, прибуток виникає з впровадження новітніх розробок науково-технічного прогресу, він, у свою чергу, спонукає підприємця вводити все нові й нові інновації і дає йому для цього необхідні кошти [1].

Саме Й.Шумпетер започаткував аналіз та метод класифікацій інновацій для кращого вивчення інноваційних факторів. Цей метод є загальноновизнаним. Про це свідчить, зокрема, те, що основні терміни, категорії та визначення щодо інновацій, закріпленні у документі "OSLO MANUAL", цілком відповідають теоретичним концепціям, що ґрунтуються на цьому методі. Водночас метод класифікації інновацій має кілька істотних недоліків, головний з них – відсутність точних кількісних економічних ознак інновацій, використовуючи які, можна було б відстежувати, прогнозувати інноваційний процес та керувати ним.

Залежно від сфери застосування нових винаходів та ідей розрізняють такі види інновації:

- 1) продуктові — створення нових товарів або послуг;
- 2) технологічні — вдосконалення методів виробництва існуючих товарів (послуг), запровадження нового методу виробництва;
- 3) ринкові — вироблення нових методів діяльності на ринку, створення нового ринку товарів або послуг;
- 4) організаційні — вдосконалення організаційних структур управління підприємствами;
- 5) освоєння нового джерела постачання сировини або напівфабрикатів (маркетингова інновація).

Нині доповнюють цей перелік ще двома типами інновації: соціальна інновація та екологічна інновація.

Новизну інновацій оцінюють за технологічними параметрами та з ринкової позиції. За технологічними параметрами розрізняють інновації продуктові і процесні. Продуктові інновації включають застосування нових матеріалів,

палива; деталей і комплектуючих; одержання принципово нових продуктів. Процесні інновації пов'язані з новими методами організації виробництва.

З розвитком сучасної економіки поняття "інновація" широко розповсюджується на організаційні методи. Тепер можна говорити про інновації у галузі управління кадрами, у галузі касових розрахунків, використання функціональних структур, торгової політики тощо.

Підготовка, обґрунтування, освоєння і контроль за впровадженням нововведення називається інноваційним процесом.

Інноваційний процес — це послідовність подій, під час яких інновація визріває в інноваційній ідеї до конкретного продукту, технології, структури або послуги і розповсюджується у господарській практиці і суспільній діяльності.

Установлено, що на ефективне протікання інноваційних процесів впливає ціла низка факторів, які можна розділити на економічні, технологічні, організаційно-управлінські, правові, професійна підготовка кадрів [2, с.45]. Щодо правового фактора, то він має ґрунтуватися на законодавчих і нормативних актах з різних напрямів розроблення, функціонування та розвитку цієї системи. Необхідність реальних кроків у податковій системі посилюється у зв'язку із інтеграцією України у світовий і європейський економічний простір. Наслідком даних кроків має стати стабілізація надходження податків і зборів до бюджету та їх щорічний приріст, підвищення рівня добровільної сплати податків.

У ХХІ ст. відбуваються стрімкі зміни технологічного способу виробництва в усіх його визначальних ланках, якісно змінюється господарська структура, характер економічного зростання, змінюється уявлення про категорії суспільного прогресу. Стале соціально-економічне зростання в Україні може бути досягнуте тільки на інноваційній основі при активному використанні сучасних науково-інноваційних розробок та інтелектуальному потенціалі країни [3, с.4].

Інтелектуальний потенціал України становить сукупність знань технологій і творчих ресурсів. В Україні є багато грамотних спеціалістів, які здатні створити національні інноваційні проекти. Сьогодні головною проблемою є виїзд спеціалістів за межі країни, кожен 25-26 спеціаліст з вищою освітою емігрує. При збереженні такої тенденції, через декілька років Україна може втратити значну частину науково-технічної еліти. Вже сьогодні прослідковується динаміка зменшення чисельності науковців та кількості організацій, які здійснюють наукові дослідження й розробки [4].

Ефект підвищення впливу позаекономічних чинників на економічне зростання країни та якість життя її громадян можна простежити не тільки на прикладі фактора "освіта". Правомірно стверджувати, що деякі інші чинники, які враховуються при підрахунку індексу розвитку людини, мають таке велике значення, що ними давно вже мають опікуватися не окремі країни, а людство в цілому. Так, проблемами забруднення навколишнього середовища, яке є

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

прямим наслідком економічного зростання, сьогодні мають перейматися не стільки окремі національні уряди, скільки світове співтовариство в цілому.

Вітчизняний промисловий комплекс створювався за індустріальним принципом і тому не дуже чутливий до інновацій. Систематично проходить зменшення виробництва наукоємних видів продукції і заміна їх на більш прості і дешеві.

Галузевий і науково-технічний комплекс України опинився незадіяним – промисловість майже не реалізує вітчизняних розробок [5, с.63]. Підприємствам вигідно закуповувати технологію і устаткування, які вже діють і випробувані, ніж з ризиком фінансувати розробку нових технологій і виготовляти необхідне устаткування.

За останні роки питома вага витрат підприємств в Україні на дослідні розробки у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності коливалася від 8,9% в 2002 році, 16,2% в 2006 році до 10,7% в 2009 році (табл. 1). На придбання нових технологій підприємства витрачали всього 3-5% своїх наукових витрат. Водночас 55-69% щорічних фінансових інвестицій в інноваційну діяльність промислові підприємства спрямовували на придбання машин, обладнання, установок, пов'язаних із впровадженням інновацій і введенням їх у виробництво. Тобто інноваційні кошти тратилися не на фінансування розвитку вітчизняної науки, а на підтримку іноземних компаній [6, с.43-44].

Таблиця 1

Розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності у промисловості України [4]

млн. грн. у фактичних цінах

Показники	2000		2002		2005		2006		2008		2009	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього у тому числі на:	1760	100	3018	100	5752	100	6160	100	11994,2	100	7950	100
- дослідження і розробки	266	15,1	270	8,9	612	10,6	993	16,2	1243,6	10,4	846,7	10,7
- придбання нових технологій	73	4,1	150	5,0	243	4,2	160	2,6	421,8	3,5	115,9	1,46
- придбання машин, обладнання та капітальні витрати, пов'язані з впровадженням інновацій	1075	61,0	1866	61,8	3150	54,8	3489	56,6	7664,8	64	4975	62,6

Як результат, кількість щорічно впроваджуваних підприємствами прогресивних технологічних процесів істотно не збільшилась, а кількість освоєного виробництва нових видів продукції в 2009 році порівняно з 2000 роком суттєво зменшилась (табл. 2).

Впровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції промисловістю України [4]

Показники	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Впроваджено нових прогресивних технологічних процесів, шт.	1403	1142	1482	1727	1808	1145	1419	1647	1893
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	15323	22847	7416	3978	3152	2408	2526	2446	2685
- з них нової техніки, шт.	631	520	710	769	657	786	881	758	641

За 2000-2009 рр. структура фінансування технологічних інновацій зазнала істотних змін, основним джерелом залишаються власні кошти, але питома вага в 2009 р. порівняно з 2000 р. зменшилась з 80% до 65%. Треба зазначити збільшення питомої ваги надходження коштів іноземних інвесторів – з 7,6% у 2000 р. і до 19% у 2009 р.

У період 2000 – 2009 рр. почала зростати питома вага надходження коштів на інноваційну діяльність за рахунок асигнувань з Державного бюджету – з 0,4% у 2000 р. до 1,6% у 2009 р.

У 2000 р. з обстежених Держкомстатом промислових підприємств 14,8% впроваджували інновації, в 2005 р. – 8,2%, а в 2009 р. – лише 10,7%, тобто іде тенденція до зменшення впровадження інновації, а це є негативним явищем.

Нині для України важливим є створення державної системи стимулювання інноваційного розвитку. Йдеться про розроблення та реалізацію механізмів стимулювання інноваційної діяльності на основі податкових методів, які широко використовуються у світовій практиці.

Досвід промислово розвинених країн переконує, що найчастіше шляхом запровадження податкових стимулів державою підтримуються такі види інноваційної діяльності, як: проведення досліджень та розробок; придбання обладнання, призначеного винятково для проведення досліджень та розробок; трансфер; виробниче проектування; навчання працівників; укладання підприємствами контрактів із дослідниками; співробітництво підприємств із дослідними організаціями; придбання програмного забезпечення; створення нових інноваційних підприємств.

Крім податкових пільг у країнах ЄС надаються субсидії та кредити за зниженими відсотковими ставками, розвинута державна підтримка підприємств, які розробляють і реалізують нові товари, технології [7, с.45].

За період незалежності України фінансова підтримка держави, наприклад у сільському господарстві, була обмеженою, непослідовною і навіть не забезпечувала паритетності у міжгалузевому товарообміні. У 2006-2007 рр. показник державної фінансової підтримки був нижчим, ніж у розвинених країнах і його збільшення в 2008-2009 рр. помітних зрушень у галузі не дало. Цей фактор, в свою чергу, впливає на інноваційний розвиток сільського

господарства, оскільки виробники самостійно не здатні сприяти зростанню технічного рівня аграрного виробництва, впроваджувати ресурсозберігаючі та чисті технології, вводити систему консультування як з вітчизняними, так і з іноземними сільськогосподарськими виробниками [8].

Згідно з «Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України», стимулювання інноваційної діяльності має забезпечуватися шляхом застосування пільг для всього циклу інноваційного процесу; диференціацією розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі конкретних підприємств, організацій і осіб за умов щорічного збільшення ними витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менш як на 25%; звільнення від податків, включаючи валютні кошти наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок Державного бюджету; введення податкових пільг на прибуток і додану вартість для наукових організацій, які входять до національної системи науково-технічної інформації; звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових кадрів.

У сфері банківсько-фінансової діяльності необхідно активно стимулювати створення спеціалізованих інноваційних банків; запровадити механізми державного страхування кредитів, виданих малим підприємствам, що розробляють та впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію; заохочувати комерційні банки купувати акції підприємств, що виготовляють високотехнологічну продукцію; установлювати для комерційних банків, які здійснюють пільгове довгострокове кредитування інноваційних проектів, знижену ставку норми обов'язкового резервування коштів; запровадити спеціальний порядок створення інноваційних асоціацій; розробити державну систему страхування ризиків інноваційної діяльності за рахунок спеціально створеної страхової компанії [9]; а також збільшити питому вагу видатків держави на фінансування науки у ВВП до 2%.

Реалізація цієї концепції сприятиме ефективному функціонуванню наукових та науково-дослідних установ і підприємств, які займаються впровадженням новітніх технологій, техніки.

У сучасних умовах подолання системної економічної й енергетичної кризи, кризи суспільного виробництва та відродження національної економіки України важливе значення має активізація розвитку інноваційної діяльності в Україні. На жаль, через дефіцит бюджетних коштів, а також через значне зниження продуктивності наявного технологічного устаткування, недосконалості законодавства та організаційних чинників економічний розвиток нашої країни не відповідає рівню розвинених країн. Тому для економічного зростання потрібно фінансувати та використовувати інновації, які дадуть змогу розв'язати багато проблем. Адже інновації – це втілення нових форм організації праці й управління, що охоплює не лише окреме підприємство, а й їхню сукупність, сектор.

Орієнтація України на реалізацію моделі економічного зростання за допомогою використання механізму інноваційного розвитку дозволить нашій країні здійснити інтеграцію в європейський соціально-економічний простір та посісти гідне місце серед провідних технологічно розвинених держав. Водночас секторний розподіл та різна відомча підпорядкованість вітчизняних підприємств, розпорошеність дрібних та значна територіальна концентрація великих, зумовлюють необхідність аналізу інноваційної діяльності та інноваційного забезпечення як факторів структурної трансформації національної економіки, що визначає завдання подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Павлов В.І. Організаційно-економічні засади формування та реалізації інноваційної політики регіону / В.І.Павлов // Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України: Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці: Рута, 2003. – С.44-50.
3. Данилишин Б., Чижова В. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України / Б.Данилишин, В. Чижова // Економіка України. – 2004. – №3. – С.4-11.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Забарна Е. Сучасні організаційні форми інноваційної діяльності / Е.Забарна // Економіст. – 2004. – № 6. – С.63-65.
6. Борейко В.І. Інновації як основа економічного зростання / В.І.Борейко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №9. – С.42-48.
7. Сіренко Н.М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства / Н.М. Сіренко // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.43-46.
8. Дем'яненко М.Я., Іванина Ф.В. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я.Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.3-9.
9. Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України. Схвалено Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 р. № 916 – XIV.